

ΙΩΑΝΝΗΣ Μ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ
ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΛΥΠΑΘΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ¹

Σεβασμιώτατε καί θεοπρόβλητε Μητροπολίτα τῆς Ἀγιοτάτης Μητροπόλεως Λαρίσης καί Τυρνάβου, λίαν ἀγαπητέ μου κύριε Ἱερώνυμε,

Ἐντιμώτατε Πρόεδρε τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Λάρισας κύριε Τσάτσαρε, Ἐλλογιμώτατε Πρόεδρε τῆς Ἑταιρείας Ἐκκλησιαστικοῦ καί Κανονικοῦ Δικαίου κύριε Κόντη,

Σᾶς εὐχαριστῶ ὅλους σας θερμά διότι, ὡς συνδιοργανωτές τῆς παρούσας διημερίδας, μοῦ ἐμπιστευθήκατε τὴν ἐναρκτήρια ὁμιλία, στὴν ὁποία ἔδωσα τὸν τίτλο «Πολύπαθη ἐκκλησιαστική δικαιοσύνη».

Ἐκλεκτὴ ὁμίγηρις,

Αἰσθάνομαι ἰδιαίτερη τιμὴ καὶ χαρὰ, ἀλλὰ καὶ συγκίνηση, ποὺ ἀπευθύνομαι σὲ ἓνα τόσο ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἀκροατήριον.

Ἡ τιμὴ καὶ ἡ χαρὰ εἶναι εὐεξήγητες.

Ἡ συγκίνηση θέλει μιὰ ἐπεξήγηση.

Ὁ τίτλος τῆς ὁμιλίας μου δὲν ἐπέλεγη τυχαίως νὰ εἶναι «Πολύπαθη ἐκκλησιαστική δικαιοσύνη»... τίτλο ποὺ ἔχω χρησιμοποιήσει ἄλλωστε καὶ στὸ παρελθὸν σὲ ἄρθρο μου γιὰ τὸ θέμα, στὴν ὑπεραιωνόβια κυριακάτικη ἐφημερίδα ποὺ ἀρθρογραφῶ ἀπὸ δεκαετιῶν.

Ἡ σκέψη μου, μὲ τὸ «πολύπαθη», στρέφεται ἐν ταυτῶ καὶ στὴ Θεσσαλία καὶ στὰ ὅσα οἱ ἄνθρωποι τῆς ὑπέστησαν ἀπὸ τὴν καταστροφικὴ θεομηνία

¹ Ἐναρκτήρια ὁμιλία στὴ Διημερίδα «Ἐκκλησιαστικὴ Δικαιοσύνη - Ἐκκλησιαστικά Δικαστήρια» (Λάρισα 15-16/11/2024).

Ντάνιελ, πού ἦταν καί ἡ αἰτία νά καθυστερήσει αὐτή ἡ ἐκδήλωση, τίν ὁποία σχεδιάζαμε μέ τόν Σεβασμιώτατο ἀπό χρόνου πολλοῦ.

Στρέφεται ὁμως στή Θεσσαλία καί ὅλως ἰδιαίτερος στή Λάρισα καί ἐξ ἄλλου λόγου. Τοῦ λόγου τῆς βαρεῖας, πολύχρονης καί διχαστικῆς κατάστασης πού ἐπικράτησε στὴν περιοχὴ λόγῳ τοῦ πολυθρύλητου ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῶν λεγομένων *Ἱερωνυμικῶν Μητροπολιτῶν*, πού ταλάνισε καί δίχασε τό ποίμνιο τῆς Μητροπόλεως, λόγῳ ἄστοχων χειρισμῶν τῆς κεντρικῆς διοίκησης τῆς Ἐκκλησίας καί στὴν περιοχὴ αὐτή –καί ἰδίως στὴν περιοχὴ αὐτή.

Εὐτυχῶς αὐτὰ ἀνήκουν στοῦ παρελθόν καί ἡ Θεσσαλία σήμερα καί ὅλως ἰδιαίτερος ἡ θεόσωστος Ἱερά Μητρόπολις Λαρίσης καί Τυρνάβου, ὑπὸ τὴν πεπνυμένη ἡγεσίᾳ τοῦ Σεβασμιωτάτου κυρίου Ἱερωνύμου, ἀπολαμβάνει τὴν ἡρεμία, τὴ γαλήνη καί τὴν ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν μελῶν της, θεμέλια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας.

Τώρα, ὅσο καί ἂν φανεῖ περίεργο, ἔχω καί ἓναν ἀκόμη, προσωπικό λόγο νά εἶμαι συγκινημένος πού πατῶ στά χώματα τῆς θεσσαλικῆς γῆς.

Θά ἀκουστεῖ σάν μῦθος, εἶναι ὁμως πραγματικότητα πῶς συνδέεται τό παρελθόν τῆς οἰκογένειάς μου μέ τὴ Θεσσαλία, ἀλλὰ ἐν ταυτῷ καί μέ τὴν ἀπονομή τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης, πού θά μοῦ ἐπιτρέψετε ἐν τάχει νά σᾶς ἐξιστορήσω...

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ καταγωγή μου –ἀπὸ τὴν πατρικὴ πλευρά– εἶναι ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά. Ὁ παππούς μου, τοῦ ὁποίου τό ὄνομα φέρω, ὁ *ἱεροδιάκονος Ἰωάννης Κονιδάρης*, πού γεννήθηκε στὸ Ἀργοστόλι τὸ 1878, φοίτησε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου, τοῦ μόνου τότε ἄλλωστε Πανεπιστημίου στὴν τότε ἑλληνικὴ ἐπικράτεια. Παντρεύθηκε στὴ συνέχεια καί χειροτονήθηκε τὸ 1905 ἀπὸ τόν τότε Ἐπίσκοπο Κεφαλληνίας Δαμασκινὸ Πολυδώρου στὸν πρῶτο βαθμὸ τῆς ἱερωσύνης.

Ὁ Δαμασκινός, διάδοχος ἐνός μεγάλου Ἱεράρχη, τοῦ τελευταίου Ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας Γεράσιμου Δόριζα, ἐπέπρωτο νά ἀποδειχθεῖ ὁ ἀπηνής διώκτης τοῦ παπποῦ μου. Καί τοῦτο, ἐπεὶδὴ ὁ ἱεροδιάκονος Ἰωάννης Κονιδάρης εἶχε ἀσπαστεῖ τίς ἰδέες τοῦ Μαρίνου Ἀντύπα, συμπατριώτη του ἀπὸ τὰ Φερεντινᾶτα τῆς Κεφαλονιάς (1872), ὁ ὁποῖος ἔδρασε στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ Θεσσαλικοῦ Κάμπου.

Ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Μαρίνου Ἀντύπα ταύτιζε τόν Χριστιανισμό μέ τόν σοσιαλισμό. Ὁ κομμουνισμὸς δὲν εἶχε κάνει ἀκόμη τὴν ἐμφάνισί του καί, ἐπομένως, οἱ θέσεις του Ἀντύπα κρίνονταν ριζοσπαστικὲς καί αὐτόχρονα

αναρχικές. Ἡ ὑποστήριξη τῶν θέσεων αὐτῶν, καί μάλιστα ἀπό ἓναν ἱερωμένο, θεωρεῖτο βαρειά παράβαση.

Ἔτσι ἄρχισαν οἱ μεταθέσεις καί οἱ διώξεις. Ὁ Δαμασκηνός δέν τοῦ ἐπέτρεπε οὔτε νά τόν συνοδεύει οὔτε νά εἶναι ἱεροκήρυκας στή Μητρόπολη, παρ' ὅτι δέν εἶχε ἱεροκήρυκα.

Οἱ δυσμενεῖς μεταθέσεις καί ἡ παραμονή στόν βαθμό τοῦ διάκου, παρ' ὅτι εἶχαν περάσει ἐπτά χρόνια καί εἶχε ἤδη τό πτυχίο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, πρᾶγμα σπάνιο γιά κληρικό ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τήν οἰκονομική δυσπραγία τῆς πολυμελοῦς οἰκογένειάς του, ἡ ὁποία συνεχῶς μετακινεῖτο λόγω τῶν ἐπανειλημμένων δυσμενῶν μεταθέσεων.

Στό μεταξύ, τό 1907 δολοφονεῖται ὁ Ἀντύπας λίγα χιλιόμετρα ἀπό ἐδῶ πού βρισκόμαστε, στόν Πυργετό τῆς Λάρισας, καί ὁ παππούς μου ὀνομάζει τό παιδί του πού γεννιέται τό ἐπόμενο ἔτος, τό 1908, Μαρίνο πρὸς τιμή τοῦ συναγωνιστῆ καί φίλου του. Αὐτός ἦταν ὁ πατέρας μου Μαρίνος Κονιδάρης!

Οἱ διώξεις τοῦ διάκου συνεχίζονται. Κατηγορεῖται γιά «ἄκρα ἀπειθεία καί περιφρόνησιν εἰς τὰς προϊσταμένας ἐκκλησιαστικάς ἀρχάς» καί τιμωρεῖται μέ 3ήμερη φυλάκιση, κατηγορεῖται «ἐπὶ ἐξορύξει τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως» (!) καί ἀπαλλάσσεται διά προβουλεύματος. Τέλος δέ, μαζί μέ ἄλλους ὁπαδούς τοῦ Ἀντύπα, γιά ὑποκίνηση στάσης «σκοποῦσης τήν κατάργησιν τοῦ καθεστώτος διά βιαίων καί ἀναρχικῶν μέσων», δικάζεται τό 1911 στήν Κέρκυρα καί ἀθωώνεται. Τά πρακτικά αὐτῆς τῆς δίκης δέν ἔχουν βρεθεῖ παρὰ τίς προσπάθειές μου...

Ἡ ἀπηνής δίωξη λυγίζει τόν παππού μου καί τόν ἀναγκάζει νά ὑποβάλει *λίβελλο μετανόας* στίς 29.12.1913, διάκος ἀκόμη, τήν ἐπομένη δέ ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάκρισή του ἀπό τόν Ἐπίσκοπο Κεφαλληνίας Δαμασκηνό Πολυδώρου. Δύο συγκλονιστικά κείμενα, τά ὁποῖα ἔχει ἐκδώσει ὁ ἱστορικός δρ. Πέτρος Πετράτος, σέ ἓνα κομψό τομίδιο, τό 2009.

Ἡ μετάνοια δέν ἀπέφερε κάτι, ὁ Ἐπίσκοπος ἱκανοποιήθηκε, ἀλλά δέν συγχώρεσε, καί ὁ παππούς μου παρέμεινε διάκος ἐπὶ 13 χρόνια, ἕως τόν θάνατό του, τό 1918, ἀπό τήν ἰσπανική γρίππη, σέ ἡλικία μόλις 40 ἐτῶν, μαζί μέ τίγαινά μου καί τά τέσσερα ἀπό τά ὀκτώ παιδιά τους...

Μέ δύο λόγια ἐξήγησα καί γιατί συγκινοῦμαι πού πατῶ αὐτά τά χόματα σήμερα, ἀλλά καί πού μπορεῖ νά ὀδηγήσει, σέ ἀκραῖες περιπτώσεις, ἡ ταύτιση στό ἴδιο πρόσωπο τοῦ κατηγόρου καί τοῦ δικαστῆ, στό πρόσωπο δηλ. τοῦ Ἐπισκόπου.

Καί μετά αὐτή τήν ἀναπτυγμένη εἰσαγωγή, πού θέλω νά ἐλπίζω πώς κέρδισε τό ἐνδιαφέρον σας γιά ὅσα θά εἰπωθοῦν στή συνέχεια, ἔρχομαι τώρα στά θεωρητικά θεμέλια τῆς θεματικῆς μας.

Ι. Ἡ Ἐκκλησία, μέ ὄργανά της ὁρισμένα γιά τόν σκοπό αὐτό, ἀσκεῖ δικαιοδοσία στά μέλη της καί προσπάντων στούς λειτουργούς της γιά τά ἐκκλησιαστικά παραπτώματα πού διαπράττουν. Ἡ δικαιοδοτική αὐτή ἐξουσία τῆς καθόλου Ἐκκλησίας θεμελιώνεται στήν ἴδια τή διδασκαλία της καί ἀσκεῖται ἀπό τοὺς Ἐπισκόπους, ὡς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων. Τυχόν καταδικαστικές ἀποφάσεις τοῦ Ἐπισκόπου προσβάλλονται ἐνώπιον τῆς τοπικῆς Συνόδου καί οἱ ἀποφάσεις ἐκείνης ἐνώπιον τοῦ Πατριάρχου.

Ἡ καθόλου δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας δέν μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ οὔτε ὡς ποινική μέ τή στενή ἔννοια τοῦ ὅρου οὔτε ὡς πειθαρχική. Εἶναι ἰδιόμορφη (*sui generis*) ἐκκλησιαστική, ὅπως ἄλλωστε καί ἡ ἐκκλησιαστική ποινή, ἡ ὁποία διαφέρει ριζικῶς ἀπό τήν ποινή τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου. Ἀδύνατη εἶναι ἐξάλλου καί ἡ διάκριση μεταξύ ποινικῆς καί πειθαρχικῆς ἐξουσίας στήν Ἐκκλησία, ἐπειδή καί οἱ δύο διέπονται ἀπό τοὺς ἴδιους κανόνες.

Στή δικαιοδοσία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ὑπάγονταν στό ἀπώτερο παρελθόν καί οἱ ἰδιωτικές διαφορές τῶν κληρικῶν καί μοναχῶν πού ἀπολάμβαναν τοῦ *privilegium fori*, ἀλλά καί οἱ διαφορές ἐκεῖνες πού ἐκουσίως ὑπῆγαν γιά ἐπίλυση οἱ διάδικοι λαϊκοί (*audientia episcopalis*).

Ὁ διαιτητικός χαρακτήρας τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων μεταβλήθηκε σέ δικαστικό κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου καί πρὸ πάντων κατὰ τήν Τουρκοκρατία, ἰδίως σέ ὑποθέσεις οἰκογενειακοῦ καί κληρονομικοῦ δικαίου.

Ἀκριβῶς ἐπειδή ἡ ἀρμοδιότητα τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ὅπως ἄλλωστε καί τό ὅλο της δίκαιο ἐκπηγάζει ἐκ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία δέν ἔχει ἀνάγκη ἀναγνώρισεως τῆς δικαστικῆς της ἐξουσίας. Συνέπεια τούτου ἀποτελεῖ καί τό γεγονός ὅτι σέ ὅλα τά Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα καί τίς Αὐτοκέφαλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ἐκκλησιαστικά δικαστηρία δικάζουν σύμφωνα μέ τοὺς ἱερούς κανόνες τοὺς κληρικούς ὅλων τῶν βαθμῶν γιά παραβάσεις πού ἀφοροῦν στήν πίστη, τήν ἐκκλησιαστική πειθαρχία καί τά ἐν γένει καθήκοντά τους.

Θεμελιῶδες μάλιστα ἀξίωμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας, τό ὁποῖο ἐρεῖδεται στοὺς ἱερούς κανόνες, συνιστᾷ ἡ ἀπαγόρευση στοὺς κληρικούς νά

παρακάμπτουν τά εκκλησιαστικά καί νά προσφεύγουν στά κοσμικά δικαστήρια. Παραβίαση τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τιμωρεῖται μέ αὐστηρότατες ποινές, ἀκόμη καί μέ καθαίρεση.

Ὡς ἐκ τοῦ κρατοῦντος ἀνέκαθεν στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος συστήματος σχέσεων Πολιτείας καί Ἐκκλησίας, θεωρήθηκε σχεδόν αὐτονόητο ὅτι καί τά θέματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας ρυθμίζει ὁ νομοθέτης.

Ἦδη ὁ Καταστατικός Νόμος ΣΑ/1852 περιέλαβε μικρό ἀριθμό διατάξεων καί στή συνέχεια ὁ Καταστατικός Νόμος τοῦ 1923 ρύθμισε μέ ὑποτυπώδη τρόπο τά σχετικά ζητήματα. Μέ τό θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης συστηματικά ἀσχολήθηκε γιά πρώτη φορά ἡ μεγάλη «*Νομοπαρασκευαστική Ἐπιτροπεία πρὸς ἀναθεώρησιν καί σύνταξιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας*» τοῦ 1914, ἡ ὁποία κατάρτισε σχέδιο νόμου «*περί τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καί τῆς πρὸ αὐτῶν διαδικασίας*».

Μεταξύ τῶν νομοθετημάτων τῆς τελευταίας, καί τόσο γόνιμης, περιόδου διακυβερνήσεως τῆς χώρας μας ἀπό τόν Ἐλευθέριο Βενιζέλο (1928-1932) καταλέγεται καί ὁ Ν. 5383/1932, μέ τόν ὁποῖο γιά πρώτη φορά ρυθμίζεται, κατά τήν εὐστοχι ἔκφραση τῆς εἰσηγητικῆς του ἐκθέσεως, τήν ὁποία ὑπογράφει ὁ τότε Ὑπουργός Παιδείας καί Θρησκευμάτων Γεώργιος Παπανδρέου, «*ἡ ἐν γένει δικαστική ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξις*».

Ὁ Ν. 5383/1932, περί ιδρύσεως, συγκροτήσεως, ἀρμοδιότητος καί λειτουργίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, προέκυψε τῷ ὄντι ἀπό ἐπεξεργασία τοῦ σχεδίου τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1914 καί ὅπως ἐπανειλημμένως τροποποιήθηκε, μέ μία μικρή διακοπή κατά τήν περίοδο τῆς δικτατορίας, ὅποτε εἶχε ἀνασταλεῖ ἡ ἐφαρμογή σειρᾶς διατάξεων του μέ τόν ἀναγκαστικό νόμο 214/1967, ἐξακολουθεῖ νά ἰσχύει ἀκόμη καί σήμερα, ἔχει δηλαδή ἤδη ξεπεράσει τά ἐνεννιά χρόνια ζωῆς...

Δέν τοῦ εὐχόμαστε νά τά ἐκατοστήσει! Ὁχι...!

Τό κείμενο τοῦ Ν. 5383, πέρα ἀπό τίς ἐγγενεῖς νομοτεχνικές του ἀδυναμίες, πού ἐπιδεινώθηκαν μέ τίς ἀλλεπάλληλες τροποποιήσεις του, ἐκφράζει, στό σύνολό του, τήν ἐποχή τῆς συντάξεώς του. Αἶτημα ὡς ἐκ τούτου πάγιο καί τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς ἐπιστήμης ἦταν καί εἶναι ἡ ἀντικατάστασή του.

II. Μετά τή μεταπολίτευση τοῦ 1974, ἡ ὁποία συμπλήρωσε ἐφέτος 50 χρόνια, καί σύμφωνα μέ ρητή διάταξη τοῦ νέου Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλη-

σίας, τοῦ Ν. 590/1977, τὰ παραπτώματα τῶν κληρικῶν καί μοναχῶν ἐκδικάζονται μέχρι τίν ἐκδοσι εἰδικοῦ νόμου ποῦ θά ρυθμίζει τὰ θέματα αὐτῶν ἀπό τόν Ν. 5383/1932.

Ἀπό τό 1977 ἕως σήμερα, 2024, κοντά μισός αἰώνας, ἐπαληθεύεται, ἀτυχῶς, γιά ἄλλη μιὰ φορά ἡ ρήσις ὅτι οὐδέν μονιμώτερον τοῦ προσωρινοῦ...

Ἐν ὅψει πάντως τῆς ἐπιταγῆς αὐτῆς τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη, ἀλλά καί τῶν πολλῶν καί ἐγνωσμένων ἀδυναμιῶν τοῦ Ν. 5383, μέ ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συγκροτήθηκε τόν Δεκέμβριον 1977 μεικτὴ Ἐπιτροπὴ ἀπὸ κληρικοῦς καί λαϊκοῦς γιὰ τὴ σύνταξιν νέου νόμου γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια.

Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτή, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀοίδιμου Μητροπολίτη Κίτρους καί Κατερίνης Βαρνάβα Τζωρτζάτου, ἀπαρτίστηκε ἀπὸ ὀκτὼ μέλη, τοὺς τότε Μητροπολίτες ἀείμνηστους Θήρας Γαβριὴλ (Καλοκαιρινός), Γυθείου καί Οἰτύλου Σωτήριος (Κίτσος) καί Πατρῶν ὁ πολὺς Νικόδημος (Βαλλινδρᾶς), τοὺς ἀείμνηστους καθηγητὲς τῆς Νομικῆς Σχολῆς Ἡλία Γάφο, Κωνσταντῖνο Βαβούσκο καί Σπύρο Τρωϊάνο καί τόν τότε Νομικὸ Σύμβουλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον Λιλαῖο, μέ Γραμματέαν τῆς τόν τότε Ἀρχιμανδρίτη μακαριστοῦ ἤδη Μητροπολίτη Μαντινείας καί ἀλυσιμόνητο φίλον Ἀλέξανδρον (Παπαδόπουλον).

Ἡ Ἐπιτροπὴ σέ ἐπανειλημμένες συνεδριάσεις τῆς κατὰ τὰ ἔτη 1978-1982 κατήρτισε προσχέδιο, στὴ συνέχεια δέ ἀνέθεσε, τόν Νοέμβριον 1982, στὸν ὁμιλοῦντα, Λέκτορα τότε στὴ Νομικὴ Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τὴ διατύπωσίν του στὴ δημοτικὴ, τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ κεμένου ἀπὸ ἐνδεχόμενες ἀντιφάσεις ἢ/καί ἐπαναλήψεις καί τὴ συστηματοποίηση τῶν ἀρθρῶν του σέ ἐνότιες.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ ὁλοκληρώθηκε μέσα σέ ἓνα μῆνα καί τό κείμενον τοῦ σχεδίου μαζί μέ σχέδιον Εἰσηγητικῆς Ἐκθέσεως ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν καί ὑποβλήθηκε τόν Μάρτιον 1983 στὴν Ι.Σ.Ι. τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

III. Πέρα ἀπὸ σειρά βελτιώσεων σέ εἰδικότερα, ἀλλὰ σημαντικὰ θέματα, ὅπως ἡ συγκρότησις τῶν πολυμελῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων μέ κλήρωσι, καί μάλιστα μεταξὺ ἐκείνων τῶν Ἀρχιερέων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἤδη συμπληρώσει ἓναν ἐλάχιστον ἀριθμὸν ἐτῶν ἀρχιερατείας, ποῦ εἶναι μεγαλύτερος ὅσο ἀνώτερον εἶναι τό δικαστήριον, μέλη τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ κληρωθῶν, ἡ καθιέρωσις δικαιώματος τοῦ κατηγορουμένου νὰ λαμβάνει ἀντίγραφα τῶν

ἐγγράφων τῆς ἀνακρίσεως, ἡ καθιέρωση ἐξετάσεως τῶν μαρτύρων καί στό ἀκροατήριον, εἶναι σκόπιμον στό σημεῖο αὐτό νά ἐκτεθοῦν συνοπτικά ὀρισμένες σημαντικές καινοτομίες πού εἰσάγονται μέ τό σχέδιο τῆς Ἐπιτροπῆς Τζωρτζάτου στήν καθόλου ἐκκλησιαστική δικαιοδοσία.

Ἡ πρώτη ἀφορᾶ στή λεπτομερεῖ ῥύθμιση ἑνός νέου ἔνδικου μέσου, τῆς *αἰτίσεως ἀναθεωρήσεως*, τό ὁποῖο εἰσήγαγε ὁ νέος Καταστατικός Χάρτης τῆς μεταπολιτεύσεως (ἄρθρο 4 περίπτ. ι'). Τό ἔνδικο αὐτό μέσο συνιστᾷ τόν τελευταῖο βαθμό δικαιοδοσίας κατὰ τῶν τελεσίδικων ἀποφάσεων ὁποιουδήποτε ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου πού ἐπιβάλλουν ὁποιαδήποτε ποινή σέ πρεσβυτέρους, διακόνους καί μοναχούς. Ἡ αἴτηση ἀναθεωρήσεως ἀποτελεῖ στήν οὐσία μιᾷ οἰονεῖ *αἴτηση ἀναιρέσεως* καί ἀποβλέπει στήν ἄρση νομικῶν σφαλμάτων τῶν ἀποφάσεων, ἐπιτρέπεται μόνο γιά ὀρισμένους λόγους, πού ρητῶς καί περιοριστικῶς ἀναφέρονται στό Σχέδιο καί ἐκδικάζεται ἀπό τήν Ι.Σ.Ι., ἡ ὁποία, σέ κάθε τακτική Σύνοδό της, ὀρίζει ἕνα ἢ περισσότερα δεκατετραμελῆ τμήματα γιά τήν ἐκδίκαση αὐτῶν τῶν αἰτίσεων. Ἄν ἡ αἴτηση ἀναθεωρήσεως γίνῃ δεκτή, ἡ ὑπόθεση δέν κρίνεται στήν οὐσία της, ἀλλά παραπέμπεται στό ἴδιον δικαστήριον πού τήν ἐξέδωσε γιά νά δικαστεῖ ἀπό ἄλλη σύνθεση.

Ἡ δευτέρη καινοτομία ἀναφέρεται στήν καθιέρωση ἑνός νέου θεσμοῦ στήν ἐκκλησιαστική δικονομία, τῆς *ἐπαναλήψεως τῆς διαδικασίας*, στίς εἰδικές ἐκεῖνες περιπτώσεις πού ὀρίζει τό Σχέδιο, τόσο γιά τό συμφέρον καταδικασθέντος ὅσο καί σέ βάρος ἀθωωθέντος.

Μιᾷ τρίτῃ καινοτομίᾳ ἀφορᾶ στήν ἐπέκταση τοῦ δικαιώματος ἐκκλήτου ἐνώπιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ κατὰ τελεσίδικων ἀποφάσεων πού ἐπιβάλλουν ποινή ἀργίας, ἐκπτώσεως ἀπό τόν θρόνον ἢ καθαρέσεως σέ Ἀρχιερεᾶ τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σέ *ὅλους τοὺς Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, πού ἔχει ἄλλωστε καθιερωθεῖ ἤδη μέ διάταξη (ἄρθρο 44) τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη.

Τέλος, ἄξια μνείας καινοτομία περιέχεται καί στή διαδικασία ἀπονομῆς χάρης. Γιά τήν ἀπονομή χάρης δέν ἀπαιτεῖται πλέον ἡ ἔκδοση Προεδρικοῦ Διατάγματος, ἀλλά ἀρκεῖ ἡ ἀπόφασις τῆς Δ.Ι.Σ., μέ ἐξαίρεση τίς περιπτώσεις ἀπονομῆς χάρης σέ Ἀρχιερεᾶ καταδικασμένο σέ ποινὴ ἰσόβιας ἀργίας, ἐκπτώσεως ἀπό τόν θρόνον ἢ καθαρέσεως, ὅποτε ὅμως τό Προεδρικό Διάταγμα ἔχει διαπιστωτικό ἀπλῶς χαρακτῆρα.

Κοινὸ σημεῖο ὅλων αὐτῶν τῶν βελτιώσεων καί καινοτομιῶν πού σκιαγραφήθηκαν εἶναι ἡ προσπάθεια, στό πλαίσιο βέβαια τοῦ κρατοῦντος συστήμα-

τος σχέσεων Πολιτείας καί Ἐκκλησίας καί τῶν δυνατοτήτων πού εἶχε ἡ Ἐπιτροπή, ἀφ' ἑνός μᾶς μερικῆς ἔστω χειραφετήσεως ἀπὸ τὴν Πολιτεία καί ἀφ' ἑτέρου εἰσαγωγῆς ἑνός πλέον φιλελεύθερου συστήματος στὸν χῶρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης.

IV. Τὴ σημαντικότερη μεταβολή στὴ φιλοσοφία τοῦ νόμου 5383 ἐπέφερε, ἐπ' εὐκαιρία ὅμως καί ὄχι συντεταγμένα, ὁ νόμος 1700/1987 γιὰ τὴ ρύθμιση τῆς τύχης τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ἐπὶ ὑπουργίας Ἀντῶν Τρίτση. Μὲ τὸν νόμο αὐτό, ἀφ' ἑνός καθιερώθηκε μερικῶς ἡ δημοσιότητα τῶν συνεδριάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων μὲ τὴν παρουσία κληρικῶν καί μοναχῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπιτράπηκε ἡ παράσταση καί λαϊκῶν-δικηγόρων ὡς συνηγόρων, ρύθμιση τὴν ὁποία ἀρχικῶς δὲν δέχθηκε νὰ ἐφαρμόσει ἡ Ἐκκλησία, ἀρνούμενη καί τὴ συμμόρφωσή της σὲ σειρά ἀποφάσεων τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας.

Ἐπὶ ὑπουργίας Τρίτση ὁρίστηκε καί μιὰ ἐπιτροπή, χωρὶς τὴ συμμετοχή τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τὴ σύνταξη νέου νόμου γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ δικαιοσύνη. Ἐκεῖ τέθηκε καί τὸ θέμα τῶν «ἐκδίκων», ὡς οἶωνε ἐκκλησιαστικῶν εἰσαγγελέων. Τό σχέδιο νόμου τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς δὲν εἶχε, ὅμως, συνέχεια, ὡς ἐκ τῆς παραιτήσεως τοῦ Ὑπουργοῦ μετὰ ἀπὸ τὴν κρίση πού ἀκολούθησε τὴν ψήφιση τοῦ Ν. 1700/1987 γιὰ τὴ μοναστηριακὴ περιουσία.

Τό 2005, ἐπὶ κυβερνήσεως Νέας Δημοκρατίας πλέον, μὲ ἀπόφαση τῆς τότε Ὑπουργοῦ Παιδείας καί Θρησκευμάτων Μαριέτας Γιαννάκου, συγκροτήθηκε νέα ἐπιτροπή, ὑπὸ τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν ἀείμνηστο Χριστόδουλο [Παρασκευαΐδη]. Τό σχέδιο νόμου πού καταρτίστηκε, δὲν προχώρησε πρὸς ψήφιση στὴ Βουλὴ λόγῳ τῶν ἀντιρρήσεων πού ἐξέφρασαν ὡς πρὸς τὴν κανονικότητα συγκεκριμένων ρυθμίσεων τοῦ τόσο τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὅσο καί Ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὴν ἀδόκιμη ἐκδημία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χριστόδουλου, τό 2008, ἕως καί σήμερα, δὲν ὑπῆρξαν ἐξελίξεις στὸ μείζον αὐτό ζήτημα. Ἡ διοικούσα Ἐκκλησία ἔθεσε ἄλλες, ἐπίσης σημαντικές, προτεραιότητες, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦσαν σὲ περιουσιακὰ ἰδίως ζητήματα, κυρίως γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἀλλὰ καί γιὰ τὴν ἀνασύσταση ναῶν καί μοναστηρίων ἐγκαταλειμμένων ἢ διαλυμένων.

V. Καί ἤδη ὁ λόγος περὶ τοῦ πρακτέου.

Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοσύνη πάσχει.

Συνεπώς, οί εὐχές, οί ἐπιτροπές καί οί προτάσεις γιά ἀντικατάσταση τοῦ κανονιστικοῦ πλαισίου εἶναι ἀνάγκη νά μετουσιωθοῦν, ἐπὶ τέλους, σέ πράξεις.

Θά πρέπει στό πλαίσιο μιᾶς γενικότερης προσπάθειας ἀναρρυθμίσεως τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καί Πολιτείας ὑπὸ τὸ ἰσχύον Σύνταγμα, νά ἀποσαφηνισθεῖ κατ' ἀρχάς ἐάν τὸ νέο κανονιστικό πλαίσιο θά εἶναι νόμος τῆς Πολιτείας ἢ κατ' ἐξουσιοδότηση νόμου Κανονισμός τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς ἐκ τοῦ κρατοῦντος ἀνέκαθεν στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος συστήματος σχέσεων Πολιτείας καί Ἐκκλησίας, θεωρήθηκε σχεδόν αὐτονόητο ὅτι καί τὰ θέματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης ρυθμίζει ὁ νομοθέτης. Ὅμως, ὥς ἐκ τῆς παρεχόμενης πλέον στὴν Ἐκκλησία εὐρείας νομοθετικῆς ἐξουσιοδοτήσεως, εἶναι φυσικό ὅτι ἡ Ἐκκλησία θά ἤθελε νά ρυθμίζει ἡ ἴδια, καί στό θέμα αὐτό, τὰ τοῦ οἴκου της.

Ἡ ἀνάληψη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης, τόσο κατὰ τὸ οὐσιαστικό ὅσο καί κατὰ τὸ δικονομικό της σκέλος, εἶναι αὐτονόητο ὅτι θά πρέπει νά ὀργανωθεῖ στό πλαίσιο πού ἐπιτάσσει τὸ Σύνταγμα καί οἱ γενικοὶ νόμοι τῆς Πολιτείας.

Ἡ ἐκκλησιαστική δίκη, μέ ἓνα λόγο, δέν ἐπιτρέπεται, ἀκριβῶς ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, νά μὴν ἔχει τὸν χαρακτήρα τῆς «*δίκαιης δίκης*», ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται καί ἡ Εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου.

Τό κυρίως λοιπὸν ζήτημα εἶναι ἐάν ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἔτοιμη νά προχωρήσει στὴν ἀντιμετώπιση τῶν μειζόνων προβλημάτων πού προϋποθέτουν τομὲς καί ρήξεις μέ τὸ ἰσχύον σήμερα σύστημα, ἢ θά περιορισθεῖ καί πάλι σέ τεχνικές βελτιώσεις, οἱ ὁποῖες δέν λύνουν τὸ πρόβλημα, ἀντιθέτως τὸ διαιωνίζουν καί τὸ ὥραιοποιοῦν...

Ὅπως ἄλλωστε ἤδη καταδείχθηκε, καί στό θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει καί ἐμπειρία καί προεργασία, καθὼς ἐπίσης τίς δικονομίες τῶν ἄλλων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν στή διάθεσή της, πού μπορεῖ καί πρέπει ἀσφαλῶς νά ἀξιοποιήσει.

Ἡ Ἐκκλησία θά πρέπει νά ἐπανεξετάσει ὀρισμένα κεφάλαια τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας καί, κυρίως, νά προστατέψει τὸν μεγάλο ἀριθμὸ τῶν κληρικῶν, τοὺς πρεσβυτέρους καί διακόνους, ἀλλὰ καί τοὺς μοναχοὺς, ἀπὸ τυχόν αὐθαρεσίες τῶν Ἐπισκόπων/Μητροπολιτῶν, πού, κατὰ τὸ κανονικό δίκαιο, εἶναι ὁ φυσικός δικαστής τους.

Θεμέλιο καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος. Σήμερα στὰ λεγόμενα Ἐπισκοπικά

Δικαστήρια, ένα σέ κάθε Μητρόπολη, ό Έπίσκοπος εΐναι τό πρόσωπο εκείνο πού παραλλήλως άσκει τήν ποινική δίωξη καί έχει τή μόνη καί άποφασιστική ψήφο στό δικαστήριο, μέ άποτέλεσμα νά μπορεΐ άνέτως νά έξοντώσει τόν όποιο κληρικό ή μοναχό...

Η λύση στίν περίπτωση αὐτή θά μποροῦσε νά εΐναι, στά Έπισκοπικά Δικαστήρια νά προεδρεύει άλλος Μητροπολίτης, καί όχι εκείνος πού άσκησε τή δίωξη, τόν όποιο νά όρίζει ή νά κληρώνει ή Ι. Σύνοδος καί νά μετέχουν, μέ *άποφασιστική ψήφο*, δύο πρεσβύτεροι, οί όποιοι νά εκλέγονται άπό τό σύνολο του τοπικού έφημεριακού κλήρου...

Καί όχι μόνον αὐτό. Άκόμη περισσότερο, θά πρέπει κάθε ποινή πού επιβάλλει τό πρωτοβάθμιο αὐτό δικαστήριο νά εΐναι έφέσμη ένώπιον δευτοβάθμιου δικαστηρίου, γιά νά άποκλεισθεΐ στό μέτρο του ανθρωπίνως δυνατού ό επηρεασμός της κρίσεως των εύκαιριακών αὐτών δικαστών...

Η *πλήρης δημοσιότητα* των συνεδριάσεων των εκκλησιαστικών δικαστηρίων, ή καθιέρωση της προφορικότητας της διαδικασίας, ή δημοσίευση των αποφάσεων καί όχι σύντομης περιλήψεως του διατακτικού τους καί ή ρύθμιση του ένδικου μέσου της *αίτήσεως άναθεωρήσεως*, πού εκκρεμεί άπό τήν ψήφιση του Καταστατικού Χάρτη της Έκκλησίας τό 1977, εΐναι μερικά ακόμη θέματα πού θά πρέπει θαρραλέα νά αντιμετωπισθοῦν.

Άλλως, θά σβήσει ή έλπίδα, πού σιγοκαίει δεκαετίες τώρα, ότι κάτι μπορεΐ νά αλλάξει στόν πολύπαθο χώρο της εκκλησιαστικής δικαιοσύνης.

VI. Στήν έν εξέλιξει διημερίδα δίνεται ή εύκαιρία νά εξεταστοῦν έπισταμέως τά πλείστα άπό τά ζητήματα πού σέ αὐτή τήν εισαγωγική τοποθέτησή μου έθεσα.

Πράγματι, όπως προκύπτει άπό τό αυριανό πρόγραμμα, μεστό ανακοινώσεων, θά εξεταστοῦν, κατά τή σειρά πού όρίσθηκε άπό τους όργανωτές, ή διαδικασία ένώπιον των Έπισκοπικών Δικαστηρίων, εκείνη ένώπιον των Συνοδικών Δικαστηρίων, όπως καί ένώπιον των δικαστηρίων της ήμαυτόνομης Έκκλησίας Κρήτης, ή όποία, ως γνωστόν, υπάγεται στό Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Θά αναλυθοῦν επίσης προβληματισμοί πού άφοροῦν τήν εκκλησιαστική δίκη καί τή νομική όρθότητα, τό ζήτημα εάν τήν εκκλησιαστική δικαιοσύνη θά πρέπει νά ρυθμίζει νόμος του Κράτους ή Κανονισμός της Έκκλησίας, καθώς καί τό ζήτημα της συμπτώσεως στό πρόσωπο του επιχώριου Έπισκόπου των ρόλων του κατηγόρου καί του δικαστή.

Τέλος, θά υπάρξουν εισηγήσεις γιά τή νομική φύση τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, τή σχέση ἐκκλησιαστικῆς καί ποινικῆς δίκης, τό Σ.τ.Ε. ὡς ἐγγυητή μιᾶς δίκαιης δίκης ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καί γιά τό ἐνδικο βοήθημα τῆς ἐκκλήτου προσφυγῆς ἐνώπιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Δέν θέλω νά κρύψω τή δικαιολογημένη ἐγκαύχησή μου πού οἱ πλείστοι τῶν εισηγητῶν καί εισηγητῶν, ἀλλά καί πολλοί ἀπό τοὺς παριστάμενους, εἶναι μαθητές μου, προπτυχιακοί καί μεταπτυχιακοί, πολλοί καί διδάκτορες μου, πράγμα πού μέ γεμίζει μέ αἰσιοδοξία γιά τό μέλλον τοῦ κλάδου.

VII. Καί τώρα, Σεβασμιώτατε Δέσποτα, ἀφοῦ σᾶς εὐχαριστήσω, καί αὐθις καί πολλάκις, γιά τήν πρόσκληση καί τή δαφιλῇ φιλοξενία σας, σᾶς παρακαλῶ νά διευθύνετε τή συζήτηση πού προβλέπεται νά ἀκολουθήσει καί κατά τήν ὁποία εἶμαι πρόθυμος νά ἀπαντήσω σέ ἐρωτήσεις.

Πρωτίστως, ὅμως, παρακαλῶ Ἐσᾶς νά ἐκθέσετε ἐπὶ τῶν θεμάτων πού μᾶς ἀπασχολοῦν τίς ἀπόψεις, κρίσεις καί προτάσεις σας, καθὼς ἐσεῖς, ὄχι μόνον ὡς θεολόγος ἀλλά καί ὡς νομικός, μέ λαμπρές μεταπτυχιακές σπουδές στό Groningen, τήν κοιτίδα τῶν βυζαντινορωμαϊκῶν σπουδῶν τῆς Ὁλλανδίας, τήν ὁποία ἀνέδειξαν καθηγητές τῆς περιωπῆς ἐνός Scheltema καί ἐνός Van der Wal, καί εἶτα τῶν μαθητῶν τους Lokin καί Stolte, μέ τοὺς ὁποίους, ὅλους ἀνεξαιρέτως, εἶχα τό προνόμιο νά γνωριστῶ καί νά συνεργαστῶ ὡς μέλος τῆς ὁμάδας τοῦ καθηγητῆ μου Dieter Simon στό *Max Planck Institut* γιά τήν *Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαίου* τῆς Φραγκφούρτης, ἀλλά καί ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς διακονίας σας στά ἐκκλησιαστικά δικαστήρια, τόσο ἀπό ἐπιτελικές θέσεις στήν Ἱερά Σύνοδο ὅσο καί ὡς Μητροπολίτης, εἴστε βαθύς γνώστης τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομικῆς πράξεως.

Πολλῶ δέ μᾶλλον, καθὼς, ὅπως ἦδη τονίσθηκε, δέν ἔρχονται στό φῶς τῆς δημοσιότητας οἱ ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, παρά μόνον τό βραχὺ διατακτικό τους καί, συνεπῶς, Σεῖς μόνον ἀποτελεῖτε ἀφευδῆ μάρτυρα τῶν ὧσων «τελεσιουργοῦνται» κεκλεισμένων τῶν θυρῶν στά Ἐπισκοπικά καί Συνοδικά Δικαστήρια.

Σᾶς εὐχαριστῶ πολύ γιά τήν ὑπομονή σας!